

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи «Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід)» здобувача ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»
Бондаренка Богдана Олеговича

1. Актуальність теми дисертації

Актуальність теми дисертації зумовлена станом національної юрисдикції та окремими процесами в європейських країнах. Перебільшити роль конституційного суду в процесі забезпечення верховенства конституції та функціонування системи поділу державної влади досить складно. На цей орган зазвичай покладено повноваження з перевірки конституційності актів парламенту, виконавчої влади, глави держави (в деяких державах – також і судових рішень), інтерпретації тексту конституції, вирішення конституційних конфліктів, захисту прав людини (через інститут конституційної скарги) тощо. Саме тому забезпечення незалежності конституційного суду є однією із ключових умов, необхідних для функціонування конституційної демократії. Поряд із цим, зважаючи на його роль як арбітра між найвищими органами державної влади, передбачуваними є спроби зазіхання на незалежність конституційного суду, як і бажання вплинути на діяльність цієї інституції. З огляду на це, забезпечення незалежності конституційного суду є важливим завданням, що стоїть як перед ним самим, так і перед іншими органами державної влади та суспільством загалом.

Однак створення та функціонування належного конституційно-правового механізму забезпечення незалежності конституційного суду є завданням непростим. Це зумовлено, передусім, тим, що реалізація частини засобів в межах вказаного механізму має здійснюватися тими ж суб'єктами, що потенційно зацікавлені в збереженні можливостей неправомірного впливу на конституційний суд. Крім того, функціонування даного механізму не відбувається у «вакуумі» - на нього впливають як загальний стан політичної і правової культури, так і рівень розвитку суспільних інституцій. Відтак, вирішення цієї проблеми на практиці потребує відповідних наукових розробок та формування цілісної концепції конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду.

Проблеми незалежності конституційного суду перебували у полі зору як українських, так і зарубіжних науковців. У низці праць, що склали теоретичну основу цього дослідження, розглядалися різноманітні аспекти забезпечення

незалежності органів конституційної юрисдикції. Однак комплексного дослідження конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду на основі порівняльно-правового аналізу європейського та українського досвіду досі проведено не було. З огляду на це, заснована на наявних вже теоретичних розробках, проведенню науковому дослідженні та аналізі емпіричного матеріалу (українського та європейського досвіду у відповідній сфері), ця дисертаційна робота спрямована на розробку концепції конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 43/12 від 06.12.2017 р.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри

Дисертаційна робота виконана на кафедрі конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка у межах наукової теми кафедри «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення розвитку української держави, конституційно-правових інститутів в умовах реформи децентралізації публічної влади» (номер державної реєстрації 0121U110203).

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів

Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому вперше на дисертаційному рівні здійснено комплексний аналіз конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду.

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексний аналіз механізму конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду, визначено його структуру. Механізм конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду є системою правових норм, що формують гарантії, та інших засобів юридичного і неюридичного характеру, що реалізуються задля уникнення неправомірного впливу на конституційний суд та забезпечення його неупередженості при здійсненні повноважень.

Бондаренком Б.О. наголошено, що конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду полягає у функціонуванні правового механізму, наслідком якого є незалежний орган конституційної юрисдикції.

Дисертантом з'ясовано, що процедура припинення повноважень судді конституційного суду є важливим елементом механізму конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду, а чіткі підстави припинення повноважень судді є гарантіями незалежності суддів конституційного суду. Процедура припинення повноважень судді конституційного суду має виконувати дві функції: по-перше, обмежувати

політичний тиск і можливість свавільного припинення повноважень судді; по-друге, передбачати реальну можливість звільнення судді у встановлених законом випадках, зокрема при вчиненні дисциплінарного проступку.

Дисертант справедливо акцентував увагу на тому, що засоби забезпечення незалежності конституційного суду, окрім самого суду, здійснюються передусім главою держави, парламентом та урядом. Проблеми реалізації таких засобів зумовлені тим, що названі органи публічної влади водночас є суб'єктами політичної діяльності, що часто зацікавлені в протилежному до незалежності органу конституційної юрисдикції результаті. В дисертаційній роботі проаналізовано конфлікт Президента України з Конституційним Судом України 2020-2021 років, до якого були залучені й низка інших суб'єктів. Зроблено висновок, що ця ситуація завдала суттєвої шкоди авторитету Конституційного Суду. З'ясовано причини конфлікту, якими є, з одного боку, недостатня вмотивованість рішення КСУ № 13-р/2020, а з іншого – сумнівні з точки зору конституційності дії та акти Президента України, Ради національної безпеки і оборони та інших суб'єктів. Проаналізований конфлікт є прикладом того, як органи та посадові особи, що мають реалізовувати засоби забезпечення незалежності конституційного суду, фактично діють для підтримки його незалежності.

Парламент володіє широким арсеналом засобів забезпечення незалежності конституційного суду. Вони проявляються: по-перше, в активних діях, зокрема - виконанні рішень конституційного суду в ході законотворчої діяльності; законодавчому закріпленню гарантій незалежності органу конституційної юрисдикції; по-друге, в пасивній поведінці - утриманні від ухвалення неконституційних актів, які направлені на порушення конституційного статусу конституційного суду, вчинення інших неконституційних за характером дій, спрямованих на порушення незалежності конституційного суду.

Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових статтях, належать автору і є його науковим доробком.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором вирішень, висновків, рекомендацій

Одержані результати є науково обґрунтованими і достовірними, оскільки повністю підтверджуються сучасними та взаємодоповнюючими методами досліджень. Одержані результати багаторазово апробовано у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та перевірено під час рецензування публікацій у фахових виданнях, в тому числі у наукових виданнях іноземних держав.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру

У дисертаційній роботі вперше:

- Здійснено комплексний аналіз механізму конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду, визначено його структуру. Механізм конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду є системою правових норм, що формують гарантії, та інших засобів юридичного і неюридичного характеру, що реалізуються задля уникнення неправомірного впливу на конституційний суд та забезпечення його неупередженості при здійсненні повноважень.

- Проведено класифікацію засобів забезпечення незалежності конституційного суду: (1) за їхньою природою: засоби юридичного та неюридичного характеру; (2) за суб'єктом: засоби, що реалізуються конституційним судом самостійно та засоби, що реалізуються іншими суб'єктами. Засоби неюридичного характеру реалізуються суб'єктами, ще не мають владних повноважень, на основі правових норм, найчастіше диспозитивного характеру

- Доведено взаємозв'язок між авторитетом конституційного суду та його незалежністю; на цій основі визначено систему засобів, якими конституційний суд може забезпечувати власну незалежність. Такими є: належна аргументація рішень; формування сталої практики; уникнення випадків затягування строків розгляду конституційних проваджень; підтримання високого рівня публічності і прозорості у своїй діяльності; інституційне посилення секретаріату конституційного суду; забезпечення інституційної пам'яті конституційного суду.

- Обґрутовано систему засобів конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду, які мають реалізовуватися іншими суб'єктами, яка охоплює: призначення суддів конституційного суду відповідно до конституційних вимог; дотримання конституційних приписів щодо припинення повноважень суддів конституційного суду; належне фінансування конституційного суду; утримання від підриву авторитету конституційного суду суб'єктами політичної діяльності.

Удосконалено розуміння:

- Сутності поняття *незалежність конституційного суду*; обґрутовано його структуру як правої категорії. Незалежність конституційного суду може розглядатися як конституційна цінність, як принцип та як властивість конституційного суду, що є необхідною передумовою його нормального функціонування в конституційній демократії. В останньому розумінні сутність *незалежності конституційного суду* полягає в тому, що це такий його стан, за якого відсутній неправомірний вплив на нього з боку інших суб'єктів. Стан незалежності конституційного суду є передумовою його неупередженості при здійсненні повноважень; причому така неупередженість вимагає, щоб конституційний суд підпорядковувався закону,

що відповідає Конституції, а його незалежність не повинна приводити до «корпоратизації» конституційного суду.

- Співвідношення загальної категорії *судової незалежності* (що стосується судів загальної юрисдикції) та *незалежності конституційного суду*. Встановлено, що окрім спільних для забезпечення судової незалежності та незалежності конституційного суду конституційних гарантій, існують також особливі засоби забезпечення незалежності конституційного суду, притаманні лише йому. Це зумовлено особливою природою конституційного суду як органу конституційної юрисдикції та його місцем в системі поділу влади.

Набули подальшого розвитку положення стосовно:

- Розмежування незалежності конституційного суду як певного стану, конституційної цінності та конституційного принципу, який передбачає обов'язок усіх інших суб'єктів не порушувати стан незалежності конституційного суду; встановлено взаємозв'язок між цими розуміннями категорії *незалежність конституційного суду*.

- Відсутності прямої кореляції між способом формування конституційного суду та рівнем забезпечення його незалежності в європейських державах.

- Напрямів удосконалення законодавчого регулювання процедури призначення суддів Конституційного Суду України.

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

6.1. Публікації у періодичних наукових виданнях інших держав з наукового напряму, за яким підготовлено дисертацію здобувача

1. Bondarenko B. Dubov G. Termination of powers of a judge of the Constitutional Court of Ukraine as a component of the mechanism to ensure its independence. *LC (Journal of International Legal Communication)*. 2021. № 1(1). 55- 72 р.

(Особистий внесок здобувача становить: узагальнення емпіричного матеріалу, формування 100% обсягу основного тексту публікації).

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

2. Бондаренко Б. Формування складу конституційного суду як складова механізму забезпечення його незалежності. *Український Часопис конституційного права*. 2020. № 2020/1. С. 26-37.
3. Бондаренко Б. Зміна ролі Конституційного Суду внаслідок конституційної реформи (аналіз діяльності 2018 року). *Український Часопис конституційного права*. 2019. № 2019/1. С. 51-58.
4. Бондаренко Б. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України. *Український Часопис конституційного права*. 2017. № 2017/3. С. 60-65.

5. Бондаренко Б. Конкурсна процедура відбору суддів Конституційного Суду: До питання конституційності. *Наше право*. 2017. № 2017/4. С. 26-32.
6. Бондаренко Б. Сутність забезпечення незалежності Конституційного Суду. *Право і громадянське суспільство*. 2018. № 2018/1. С. 4-10.

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо

1. Бондаренко Б. Дотримання строків конституційного провадження як засіб забезпечення незалежності Конституційного Суду України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали ХХVI звітної науково-практичної конференції: у 2-ох ч. Ч. 1. (Львів, 6–7 лютого 2020 р.). 2020. С. 80-81.
2. Бондаренко Б. Припинення повноважень судді конституційного суду як складова механізму забезпечення його незалежності. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали ХХVII звітної науково-практичної конференції: у 2-ох ч. Ч. 1. (Львів, 5–6 лютого 2021 р.). 2021. С. 96-97
3. Бондаренко Б. До питання відбору кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України. *Конституція України в контексті сучасних конституційних парадигм. X Тодіківські читання*. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини». 2017. С.166-167
4. Бондаренко Б. О. Сутність забезпечення незалежності Конституційного Суду. *Сучасний вимір прав людини: конституційний контекст. XI Тодіківські читання*. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (26–27 жовтня 2018 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“». 2018. С. 219-220
5. Конституційні гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали ХХIV звітної науково-практичної конференції: у 2-ох ч. Ч. 1. (Львів, 7–8 лютого 2018 р.). 2018. С.105-108
6. Роль ЗМІ в забезпеченні незалежності Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матеріали XVIII Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції. (Львів, 18-19 квітня 2019 року). 2019. С. 55-56

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати

Отримані результати розширяють та доповнюють наявні знання у сфері конституційного права щодо незалежності конституційних судів, а тому мають важливе наукове значення для науки конституційного права і можуть бути використані у науковій діяльності в процесі подальших наукових розробок питань статусу конституційного суду та у навчальних курсах «Конституційного права».

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі, де вони можуть бути застосовані

Положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності, при розробці законопроектів, спрямованих на посилення незалежності Конституційного Суду України, та у навчальному процесі – при викладанні курсів конституційно-правового циклу.

10. Оцінка структури дисертації, її мовою та стилю викладення

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам МОН України.

Дисертацію заслухано та обговорено на фаховому семінарі кафедри конституційного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 19 листопада 2021 року). У ході обговорення дисертації суттєвих зауважень, які стосуються суті роботи, не було висунуто.

В цілому дисертаційна робота Бондаренка Богдана Олеговича на тему: «Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід)» є завершеною науковою працею в межах поставлених завдань. Зроблено висновок про те, що незалежність конституційного суду є багатоаспектним поняттям, що може розглядатися як конституційна цінність, як принцип та як властивість конституційного суду, що є необхідною передумовою його нормального функціонування в конституційній демократії. В останньому розумінні сутність незалежності конституційного суду полягає в тому, що це такий його стан, за якого відсутній неправомірний вплив на нього з боку інших суб'єктів. Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду полягає у функціонуванні правового механізму, наслідком якого є незалежний орган конституційної юрисдикції. Такий правовий механізм конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду є системою правових норм, що формують гарантії, та інших засобів юридичного і неюридичного характеру, що реалізуються задля уникнення неправомірного впливу на конституційний суд та забезпечення його неупередженості при здійсненні повноважень. Основою

реалізації будь-яких засобів із забезпечення незалежності конституційного суду є система правових норм, що формують гарантії незалежності конституційного суду. В той же час, гарантії незалежності реалізуються шляхом застосування засобів забезпечення незалежності конституційного суду різноманітними суб'єктами. За відповідними критеріями засоби із забезпечення незалежності конституційного суду можна класифікувати на: (1) за їхньою природою: засоби юридичного та неюридичного характеру; (2) за суб'єктом: засоби, що реалізуються конституційним судом самостійно та засоби, що реалізуються іншими суб'єктами. Засоби неюридичного характеру реалізуються суб'єктами, ще не мають владних повноважень, на основі правових норм, найчастіше диспозитивного характеру. В результаті проведеного дослідження встановлено відсутність прямої кореляції між способом формування конституційного суду та формою правління чи державно-територіальним устроєм. Жодна із проаналізованих моделей не дає стовідсоткових гарантій від втручання в незалежність конституційного суду. Словаччина, Польща, Угорщина, Україна, Румунія мають різні моделі формування конституційних судів, проте усі держави мають досвід проблем із забезпеченням їх незалежності. З'ясовано, що ключовою проблемою при формуванні персонального складу органу конституційної юрисдикції в Україні є надмірна дискреція суб'єктів призначення суддів Конституційного Суду. З огляду на статус конституційного суду, його роль в системі поділу державної влади, запропоновано зменшити таку дискрецію через вдосконалення процедури конкурсного відбору суддів Конституційного Суду України.

На основі вищесказаного можна зробити такі висновки щодо поданої дисертаційної роботи:

1. За актуальністю обраної теми, обсягом, достовірністю та рівнем апробації отриманих результатів, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичною цінністю дисертаційна робота «Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід)» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та п. 10 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, з наступними змінами).

2. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»).

3. Наукові праці Бондаренка Б.О. опубліковані за результатами дисертаційної роботи, за кількістю та якістю відповідають п. 11 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, з наступними змінами.

4. Дисертація «Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід)» Бондаренка Богдана Олеговича рекомендується для подання до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
 права ЛНУ імені Івана Франка

Рабінович С.П.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
ЛНУ імені Івана Франка

Мочульська М.Є.

19 листопада 2021 р.

Підписи проф. Рабіновича С.П. та доц. Мочульської М.Є. засвідчую.

